

Is er toekomst voor de Grote Karekiet in het Zwarte Meer?

Bart Anvelink

Het Zwarte Meer is één van de weinige plekken in Nederland waar de Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus* nog broedt. Natuurmonumenten beheert een groot deel van de oevers van dit meer. Natuurmonumenten is daarom bijzonder geïnteresseerd in twee vraagstellingen: ‘Is het nestsucces van de Grote Karekiet voldoende om de populatie in stand te houden?’ en ‘Welke maatregelen kunnen worden genomen om ervoor te zorgen dat het aantal broedparen van deze soort gaat toenemen in dit gebied?’ Om daarop antwoorden te kunnen vinden is van april tot augustus 2012 onderzoek gedaan.

Grote Karekiet

De Grote Karekiet is een zangvogel met een grootte van zo’n zestien tot twintig centimeter. Halverwege mei komen de broedvogels aan in Nederland, waar ze vervolgens op zoek gaan naar een broedplek. Het broedgebied bestaat uit moerassen en oeverzones van meren, plassen en kreken met veel riet. De Grote Karekiet legt eieren van half mei tot begin juli in West- en Centraal-Europa (Del Hoyo et al. 2006). Dit gebeurt in een stevig nest dat is gemaakt van riet en dat ligt tussen rietstengels op ongeveer een meter boven waterniveau (Simms 1985). Broeden wordt

alleen gedaan door het vrouwtje. De eieren komen uit na veertien of vijftien dagen. Zo’n twaalf tot veertien dagen later vliegen de jongen uit (Del Hoyo et al. 2006). Eieren van de Grote Karekiet gaan regelmatig verloren door predatie (Burton & Burton 2002, Moskát & Honza 2000). Om dit zoveel mogelijk te voorkomen, wordt vrijwel uitsluitend gebroed in riet dat enkele decimeters in het water staat. In het riet nestelen ze zo dicht mogelijk bij het water; hoe verder het nest van de oever ligt, hoe lager het predatierisico (Heikooop 2002).



Het Zwarte Meer met rietkraag en struweel.

Foto: Bart Anvelink.

In augustus na het broeden vliegt de Grote Karekiet naar zijn overwinteringsgebied ten zuiden van de Sahara, in de Afrikaanse subtropische zone (Del Hoyo et al. 2006). De Grote Karekiet komt in Nederland erg weinig voor. De populatie in 2010 werd geschat op 150-180 broedparen (Boele et al. 2012). Ondanks deze enorm lage aantallen in ons land, komt de Grote Karekiet wel in grote aantallen voor in andere gebieden, zoals het oosten van Europa. In Europa werd in 2009 de broedpopulatie geschat op 1,5-2,9 miljoen broedparen (IUCN 2011). In Nederland staat deze soort op de Rode Lijst en valt onder de subcategorie 'bedreigd' (Ministerie van Economische Zaken 2004).

Zwarte Meer

Het Zwarte Meer is een meer van zo'n 2.700 ha, dat ligt ten oosten van het Ketelmeer op de grens van Flevoland en Overijssel (Graveland 1998). Het meer is maximaal één meter diep (op de vaargeulen na) en heeft een aquatische flora en fauna (Janssen & Schaminée 2009). Het heeft een bodem van zand, met wat klei in de delen die in de luwte liggen (Graveland 1998). In het oosten van het Zwarte Meer ligt het Vogeleiland: een uniek, onbewoond eiland, dat in 1942 is ontstaan bij het opspuiten van zand en bagger. Doordat er op het eiland afwisseling is van bos, riet en grasland, heeft het een grote aantrekkingskracht voor vogels, zoals de Zeearend (Natuurmonumenten 2012). Opvallend aan het Zwarte Meer, en enigszins onderscheidend van andere randmeren, zijn



Zingende Grote Karekiet.
Foto: Erwin van Laar.

de rietlanden langs de oevers. Door de grootte van het meer en de open natuur van het aanliggende land, zorgen variaties in windkracht en windrichting voor grote veranderingen van het waterniveau (Graveland 1998). Mede hierdoor is een relatief groot oppervlak riet in stand gebleven (Van der Winden et al. 2003).



Het Zwarte Meer in de schemering.
Foto: Bart Anvelink.

De Grote Karekiet is een zangvogel met een grootte van zo'n zestien tot twintig centimeter.
Foto: O. Plantema.



Het Zwarte Meer is in Nederland de belangrijkste biotoop van de Grote Karekiet. In 2012 zaten in het Zwarte Meer 28 broedparen van de Grote Karekiet. Tussen 2004 en 2011 lag dit aantal tussen de 24 en 38 broedparen.

Onderzoeksmethode

Begin april 2012, voordat de Grote Karekieten in Nederland arriveerden, is begonnen met het onderzoek naar de habitat. Verschillende factoren die met riet te maken hebben,



Nest van een Grote Karekiet, gebouwd in jonge rietstengels, met als nestmateriaal onder andere riet en schapenwol.

Foto: Bart Anvelink.

zijn onderzocht langs de hele oever van het Zwarte Meer. De volgende factoren zijn gemeten: breedte van het (eventueel afgeslagen) waterriet, of er landriet aanwezig was, breedte van de aanspoelsellaag, het voorkomen van rietruigte en plekken met struweel. Zodra de nestplaatsen van de Grote Karekiet bekend waren, zijn op deze locaties extra metingen gedaan. Hier werden meer factoren die met riet te maken hadden, gemeten, namelijk de hoogte en dikte van het waterriet, de dichtheid van het riet (aantal rietstengels per vierkante meter), het aandeel overjarig riet en het aandeel waterriet. Vervolgens is met deze gegevens geprobeerd een verband te vinden tussen habitat en nestlocatie.

Vanaf eind mei is geprobeerd de nesten van de Grote Karekieten te ontdekken. Door langs de oever te varen, te luisteren of er een vrouwtje gehoord kon worden (nadere verklaring) en vervolgens op zoek te gaan naar de exacte nestlocatie, konden de nesten worden ontdekt.

Omdat het van belang was de datum van uitkomen van de eieren te weten te komen, zodat dat ingevoerd kon worden in een programma om het nestsucces te analyseren (Digitale Nestkaart versie 4.0, van Sovon Vogelonderzoek Nederland), zijn de nesten minstens eens in de week bezocht. Tijdens een bezoek zijn het aantal eieren en jongen genoteerd, de leeftijd van de jongen (aan de hand van de lengte van de spoel), of de ouders aanwezig waren en of de jongen uiteindelijk zijn uitgevlogen. Dit alles vond plaats tot eind juni.

Overigens is in de jaren 1993-'99 zo'n zelfde soort onderzoek gedaan door Graveland (1996). Daarom zijn tijdens dit onderzoek de

ruwe data van deze onderzoeker ook ingevoerd. Op deze manier kon het nestsucces van 2012 vergeleken worden met dat uit de jaren negentig van de vorige eeuw.

Resultaten

Er zijn in het Zwarte Meer 28 broedparen Grote Karekieten gevonden. Omdat het onderzoek vrij vroeg in het seizoen afgerond moest worden, waren er tijdens dit onderzoek maar zes nesten waarvan het broeden kon worden gevolgd van begin tot eind juni. In de meeste gevallen zijn vijf eieren gelegd per nest. Hiervan zijn bij geen van de nesten alle eieren uitgekomen. Het aantal uitgevlogen jongen varieerde van nul tot vier. Het nestsucces per nest lag tussen nul en 84%. Twee nesten zijn helemaal mislukt. De oorzaak daarvan was het weer: deze nesten zijn mislukt doordat het nest uit elkaar is gezakt door regen en wind, met als gevolg dat eieren en jongen in het water terecht kwamen. Een jong is volgroeid dood in het nest aangetroffen. Van voedselgebrek is absoluut geen sprake; geen van de jongen is in vermagerde toestand gevonden.

Het gemiddelde nestsucces van de onderzochte nesten in het Zwarte Meer bedraagt 48%. In het algemeen bedraagt het nestsucces van de Grote Karekiet 44 tot 61% (Sierdsema et al. 2008). De 48% van dit jaar past daar dus goed in. In 2012 kwamen er gemiddeld 2,0 vliegvlugge jongen per nest uit. De gemiddelde opbrengst is twee tot 2,7 vliegvlugge jongen per nest (Sierdsema et al. 2008). Deze getallen houden in dat het nestsucces in het



Grote Karekiet op een rietpluim.
Foto: Herman van der Hart.

Zwarte Meer groot genoeg is om de populatie in stand te houden.

Wat betreft de habitatmetingen komen er, zodra deze resultaten gekoppeld worden aan de nestlocaties, interessante resultaten uit. Zo lijkt er geen verband gevonden te zijn tussen



Nest van een Grote Karekiet met jongen.
Foto: Bart Anvelink.

Grote Karekieten maken een stevig nest. De jongen worden door het vrouwtje alleen uitgebroed.

Foto: Bart Anvelink.



het nestsucces en de hoogte van het waterriet, de stengeldikte en de dichtheid van het riet. De meest succesvolle nesten hebben wel het hoogste aandeel overjarig riet. Alle nesten bevonden zich in waterriet en bij alle nesten was de aanspoelsellaag minder dan één meter. Omdat er veel insecten en geleedpotigen leven op de aanspoelsellaag (Van der Winden 2003), is er bij het nu uitgevoerde onderzoek vanuit gegaan dat Grote Karekieten voorkeur

hebben voor veel aanspoelsel. Dit blijkt dus niet het geval te zijn.

Het aandeel ruigte lag bij het merendeel van de nestlocaties lager dan 10% van het totale gebied. Er was aangenomen dat er bij meer ruigte meer foerageermogelijkheden zijn, waardoor een Grote Karekiet voorkeur zou hebben voor een locatie met veel ruigte. Dit blijkt echter niet zo te zijn. Het meest interessant was het resultaat wat betreft het struweel.



Grote Karekiet.

Foto: O. Plantema.

Bij alle nestlocaties was de afstand tot struweel maximaal 20 m. Ook al was er geschikt riet om te nestelen, als er geen struweel in de buurt was ging de Grote Karekiet daar niet nestelen. Kennelijk zijn struwelen attractief. Ten slotte was bekend dat de breedte van de waterrietzone een bijzonder belangrijke rol speelde: er werd aangenomen dat Grote Karekieten alleen nestelen op plaatsen met minstens drie tot vier meter waterriet (Graveland 1996). Alhoewel vier nesten zich in zeven à acht meter breed waterriet bevonden, waren er ook twee nesten gesitueerd in slechts 1,5 m waterriet. Eén van deze nesten was succesvol, het andere mislukte door de weersomstandigheden. Dit betekent dat in het Zwarte Meer ook de gebieden met zo'n 1,5 m waterriet geschikt zouden kunnen zijn voor de Grote Karekiet om te nestelen.

Hoe nu verder?

Natuurmonumenten wil graag aan de slag om de habitat van de Grote Karekiet te verbeteren, zodat het nestsucces omhoog kan en ook de populatie kan gaan toenemen. Eén van de belangrijkste en vrij eenvoudige aanpassingen in het Zwarte Meer is het laten staan of aanplanten van struweel in de omgeving van zones met waterriet. Hierdoor ontstaan er meer geschikte foerageerlocaties voor de Grote Karekiet. Daarnaast zouden er gebieden moeten zijn waar waterriet gefaseerd wordt gemaaid. Door dit riet minder of helemaal niet meer te maaien, ontstaan er meer geschikte nestlocaties. Hopelijk hebben deze maatregelen tot gevolg dat de Grote Karekiet het steeds beter gaat doen in het Zwarte Meer.

■ B. Anvelink, Grenslaan 2, 8017 BH Zwolle, 06 241 824 65, e-mail: bartanvelink@hotmail.com.

LITERATUUR:

- Burton, M. & R. Burton (2002):** International Wildlife Encyclopedia. Marshall Cavendish, New York.
- Heikoop, L. (2002):** De Grote Karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*) in het Reeuwijkse Plassengebied: ontwikkeling, biotooppeisen en beheersmaatregelen. Waardvogel 2002, nr 2. Natuur- en Vogelwerkgroep Krimpenerwaard.
- Boele, A., J. van Bruggen, A.J. van Dijk, J.W. Vergeer, L. Ballering & C. Plate (2012):** Broedvogels in Nederland 2010. Sovon-rapport 2012-1:97.
- Graveland, J. (1996):** Watervogel en zangvogel: de achteruitgang van de Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus* in Nederland. *Limosa* 69:85-96.
- Graveland, J. (1998):** Reed die-back, water level management and the decline of the Great Reed Warbler *Acrocephalus arundinaceus* in The Netherlands. *Ardea* 86:187-201.
- Hoyo, J. del, A. Elliott, & D.A. Christie (2006):** Handbook of the Birds of the World. Volume 11: Old World Flycatchers to Old World Warblers. Lynx Edicions, Barcelona.
- IUCN (2011):** *Acrocephalus arundinaceus*. Geraadpleegd in februari 2012 op www.iucnredlist.org
- Janssen, J.A.M. & J.H.J. Schaminée (red.) (2009):** Europese Natuur in Nederland - Zee en kust - Natura 2000-gebieden. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Ministerie van EL&I (2004):** Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Wettelijke bescherming, beleid en signalering. Rode Lijst Vogels (<http://www.mineleni.nederlandsesoorten.nl>).
- Moskát, C. & M. Honza (2000):** Effect of nest and nest site characteristics on the risk of cuckoo *Cuculus canorus* parasitism in the great reed warbler *Acrocephalus arundinaceus*. *Ecography*, 23(3):335-341.
- Natuurmonumenten (2012):** Vogeileiland <http://www.natuurmonumenten.nl>.
- Sierdsema, H., J. van Diermen, B. Aarts, L. van den Bremer & A. van Kleunen (2008):** Factsheets van broedvogels in de Natura 2000-gebieden van Gelderland. Sovon-onderzoeksrapport 2008/14. Sovon, Beek-Ubbergen.
- Simms, E. (1985):** British Warblers. Collins, London.
- Winden, J. van der, R.M.G. van der Hut, P.W. van Horssen & L.S.A. Anema (2003):** Huidige omvang rietooft in Nederlandse moerassen en verbetering van rietbeheer voor moerasvogels. Rapport 03-042, Bureau Waardenburg, Culemborg.